

РОЗВИТОК СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ РЕГІОНУ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЙОГО ІНВЕСТИВАННЯ

Г. П. СКЛЯР, доктор економічних наук;
І. В. ЛИТОВЧЕНКО, кандидат географічних наук
(Вищий навчальний заклад Укоопспілки
«Полтавський університет економіки і торгівлі»)

Анотація. Розглянуто соціально-економічні передумови розвитку сільського зеленого туризму в Україні та Полтавській області. Проведений аналіз сучасних проблем розвитку галузі. Визначені шляхи подальшого розвитку сільського зеленого туризму.

Ключові слова: туризм, сільський зелений туризм, ринок туристичних послуг, інвестування.

Світовий досвід розвитку туризму дає можливість характеризувати останній як соціально-економічний феномен, властивий господарській діяльності людства на всіх континентах планети, на всій її поверхні та навколомному просторі. Участь у туристичній діяльності властива практично для всіх прошарків сучасного суспільства, відрізняючись лише різними рівнями охоплення цими процесами. Туризм дозволяє людині пізнавати об'єкти живої та неживої природи, надбання культури в широкому значенні цього слова. Туризм і туристичний бізнес відіграють значну роль в економіці окремих країн. При цьому туристична галузь наявна в господарстві як розвинутих країн, так і країн, що розвиваються. Отже, туристичний бізнес є важливою і перспективною галуззю господарства будь-якої країни, що, на нашу думку, актуалізує дослідження інвестиційних аспектів його розвитку.

В останні десятиліття туризм є потужним чинником розвитку національної економіки. Подорожування впевнено посідає одну з провідних позицій у сфері послуг, демонструючи при цьому високий і стабільний рівень розвитку економіки та зростання доходів населення. Туризм є одним із основних джерел створення робочих місць, забезпечуючи зайнятість як кваліфікованої, так і некваліфікованої робочої сили. Набуває популярності в Україні та її регіонах сільський зелений туризм. Він пе-

редбачає розвиток туристичних маршрутів у сільських територіях, ознайомлення туристів із сільським побутом, народними традиціями, промислами та ін. Найкращі умови для нього є у регіонах із низьким рівнем урбанізації, агропромисловим типом освоєння, зі своєрідними мальовничими ландшафтами. Серед таких регіонів і Полтавщина – край із мальовничою природою, багатою історією, традиціями та гостинністю. Сільський зелений туризм – це не тільки проживання міського жителя у селі, але й розвиток туристичної інфраструктури, яка включає добре транспортне сполучення між населеними пунктами, створення місць для проведення дозвілля, для харчування туристів та ін.

Значенню сільського зеленого туризму у розвитку сфери послуг загалом і туризму зокрема приділяють увагу О. О. Любіцева, М. П. Мальська, М. Й. Рутинський, П. А. Горішевський, Ю. В. Зінько, І. М. Дудник, О. О. Бейдик, О. Ю. Дмитрук та ін.

Методологічно стаття базується на аналізі діяльності суб'єктів сільського зеленого туризму як складної людинорозмірної сфери, чия інтегральна сутність обумовлена інтегральною сутністю людини. Основною метою статті є визначення соціально-економічних умов і протиріч розвитку сільського зеленого туризму в регіоні, у тому числі завдяки інвестиційній діяльності його суб'єктів.

В умовах перехідної економіки в Україні склалося розуміння необхідності підтримки туристичного бізнесу на національному та регіональному рівнях, розвинулись відповідні економіко-правові відносини, створена законодавча основа для здійснення туристичної та інвестиційної діяльності, зокрема прийняті Закони України «Про туризм» і «Про інвестиційну діяльність». Економічний аналіз проблем функціонування і розвитку туристичного бізнесу дозволяє стверджувати, що інвестиції є однією з найважливіших умов формування туристичного продукту та інфраструктури туризму. При цьому важливий є людинорозмірний підхід до управління інвестиціями, врахування інтересів і потреб споживачів туристичних послуг, інтегрального характеру туристичної галузі. Проведені наукові дослідження показали, що вказана галузь включає не тільки туроператорів і турагентів, але також підприємства готельного та ресторанного бізнесу, транспорту, торгівлі, побутових послуг, заклади культури тощо. Зазначені підприємства становлять інфраструктуру туристичного бізнесу, яка, в широкому розумінні, є об'єктом інвестування. Особливістю інвестування туристичного бізнесу є розробка туристичного продукту, що передбачає взаємодію різних форм і видів інвестицій, оборот форм капіталу. У процесі інвестування формується туристичний продукт і туристична інфраструктура. Важливим напрямом інвестування туристичної інфраструктури має стати створення умов у сільських домогосподарствах для розвитку сільського зеленого туризму та близьких за суттю агротуризму, екотуризму, асиміляційного туризму тощо.

В умовах світової економічної кризи посилюються такі негативні процеси в суспільстві, як спад виробництва, вивільнення працівників, збільшення надлишку робочої сили, відсутність капіталовкладень на створення нових робочих місць, реструктуризація господарства. За таких умов важливо розвивати галузі, на підтримання яких не потрібні великі фінансові вкладення, а саме туризм, особливо такий його вид, як сільський зелений. Потреба у відпочинку є однією з фізіологічних потреб людини. Але для того, щоб людина свій відпо-

чинок проводила в подорожі, повинні скласти відповідні умови зовнішнього й особистого порядку, які б стимулювали потребу в туризмі. Сільський зелений туризм – той вид туризму, що передбачає тимчасове перебування туристів у сільській місцевості (селі). Виконуючи відпочинкову та пізнавальну функції, залучаючи капітальний житловий фонд у сільській місцевості та наявні природно-рекреаційні ресурси, пам'ятки історії та культури, сільський зелений туризм враховує інтереси виробників і споживачів туристичних послуг, при цьому зберігає екологічну рівновагу в регіоні. У процесі відпочинку у сільській місцевості люди мають можливість відчувати красу навколишньої природи, відвідати визначні пам'ятки, спробувати домашню сільську їжу, брати участь у сільськогосподарських роботах (годуванні тварин, збиранні овочів, ягід або фруктів та ін.), сходити в ліс за грибами чи ягодами, пополювати на дичину, кататися на конях і човнах, отримати інші послуги. Цікавим є також присутність на святкуванні релігійних і народних свят, фестивалів та ін.

Порівняно з Європейським Союзом, де сільський зелений туризм на початку XXI ст. пережив другу хвилю свого розвитку, в Україні цей вид туристичних послуг тільки зароджується. Ринок туристичних послуг функціонує, задовольняючи платоспроможний попит населення, що формується на базі загального попиту під впливом об'єктивних умов і суб'єктивних чинників, які по-різному діють на різних рівнях соціально-економічного розвитку суспільства [4]. Серед умов, які будуть формувати попит на послуги сільського зеленого туризму, необхідно виокремити соціально-економічні, природно-екологічні, історико-етнокультурні та інформаційні.

Пріоритетність розвитку сільського зеленого туризму в Україні зумовлюється нагальною необхідністю невідкладного розв'язання соціально-економічних проблем сучасного села. Серед таких проблем слід насамперед виокремити наявність і поглиблення проблеми бідності населення в сільській місцевості. Бідність є соціально-економічним феноменом, сфера якого зростає внаслідок усвідомленого несправедливо нерівномірного використан-

ня обмежених ресурсів в економіці. В умовах перехідної економіки бідність в Україні набула значних масштабів, унаслідок цього для сільської місцевості характерні негативні демографічні тенденції, старіння та немічність значної частини сільського населення. Основні соціально-економічні показники розвитку сільського населення України свідчать про кризовий стан демографічної сфери. Бідність і депопуляція сільського населення є в значній мірі наслідком упровадження механізмів декапіталізації економіки. В умовах концентрації капіталу в агробізнесі, становлення вертикальних агрохолдингів у сільському господарстві України та наявності у них конкурентних переваг, особливо стосовно дрібних фермерських господарств, цілком можливе подальше скорочення певної частки зайнятих на сільськогосподарських підприємствах. Деіндустріалізація країни, разом з тим, підвищує значення розвитку відносин в аграрній сфері, агробізнесі, торгівлі, сфері послуг, створює умови для розвитку сільських домогосподарств.

Слід відзначити, що, незважаючи на зниження рівня економічної активності сільського населення і на скорочення чисельності найманих працівників у сільськогосподарських підприємствах, рівень зайнятості серед жителів села за останній період практично залишався незмінним. При цьому особисте селянське господарство набуває для сільських жителів усе більшого значення – як альтернативна сфера реальної і, що особливо важливо, доступної зайнятості. З огляду на високу ймовірність подальшого скорочення чисельності найманих працівників у сільськогосподарських підприємствах уже навіть у близькій перспективі, цей сектор аграрного виробництва може стати своєрідним, але важливим соціальним амортизатором нейтралізації наступних, несприятливих для багатьох сільських жителів, економічних змін в аграрному секторі.

Поряд і одночасно з можливостями прояву економічної активності, насамперед забезпечення зайнятості, ведення особистого підсобного господарства для більшості сільських жителів працездатного віку є все важливішим і вагомим чинником їхнього життєвого рівня, джерелом не лише самозабезпечення хар-

човими продуктами, а й одержання грошових доходів, необхідних для придбання інших предметів споживання та оплати послуг, а також засобів виробництва для ведення того ж особистого селянського господарства.

Зменшення абсолютних обсягів і частки в сукупних ресурсах сільських домогосподарств вартості спожитої продукції, отриманої від особистих підсобних господарств, на тлі зростання абсолютних сум і частки грошових доходів від продажу сільськогосподарської продукції свідчить, крім того, про підвищення купівельної спроможності сільських жителів загалом, їхню все більшу орієнтацію на споживчий ринок, тобто на збільшення придбання предметів споживання замість їх виробництва для власного споживання в особистому підсобному господарстві. Нині, загалом, понад третину загального обсягу сільськогосподарської продукції, яку вирощують сільські домогосподарства, виробляється ними для продажу, для ринку.

Альтернативою сільському господарству за розмірами отриманих прибутків є сільський зелений туризм. До того ж, для розвитку інфраструктури сільського туризму не потрібні значні капіталовкладення, як для інших видів туризму і може здійснюватися за рахунок коштів самих селян без додаткових інвестицій. Саме сільський зелений туризм як специфічна форма відпочинку в приватних господарствах сільської місцевості дає змогу більше орієнтуючись на ринок, ефективно використовувати майно та трудові ресурси особистого селянського, підсобного або фермерського господарства та пропонує відпочивальникам кардинально змінити обстановку, зняти стрес, який накопичився через роботу в напружених міських умовах, відновити здоров'я й отримати відповідне психологічне розвантаження. Сільський туризм можуть здійснювати як фермери, так і приватні підприємці, лісники, що мають житла садибного типу зі всіма зручностями.

Для успішного розвитку сільського зеленого туризму регіон має характеризуватися такими рисами: чисте природне середовище; низький рівень урбанізації та індустріалізації; низька щільність населення; низька зайнятість працездатного населення в несільськогосподарських професіях; обмежена інтенсивність

сільськогосподарського виробництва; сприятлива аграрна структура господарства; гармонійний агрокультурний ландшафт; невеликі доходи людей; вільні (невикористані) ресурси помешкань.

Полтавський край – один із наймальовничіших регіонів держави, багатий на родючі чорноземи, значні поклади газу та нафти, залізної руди та інші корисні копалини. Полтавщина – унікальна скарбниця національної духовності й культури. Витоки української літературної мови, класичної літератури, театру, образотворчого мистецтва беруть початок на благословенній Полтавській землі, яку не випадково називають духовним серцем України. Неповторна самобутність і краса Полтавського краю, його багата історична спадщина, чисте повітря і цілюща вода зумовлюють важливе значення Полтавщини як зони відпочинку та туризму.

Найбільш сприятливі передумови для розвитку сільського зеленого туризму в області об'єктивно складаються на територіях національних і ландшафтних парків, де існує можливість поєднати в повноцінному відпочинку пізнання природничого, історико-етнографічного та культурного потенціалу регіону. В межах Полтавської області нараховується 337 об'єктів заповідного фонду, загальна площа яких становить 63572,23 га, або 2,2 %. У територіальному розподілі об'єктів і площ природно-заповідного фонду виділяється Полтавський район із найбільшою кількістю об'єктів – 47 і Диканський район становить найбільшу їх площу – 12176 га [2, 3].

За даними відділу з питань туризму і курортів Полтавської ОДА, в області нараховується 73 садиби сільського зеленого туризму в 14 районах області (табл. 1). А наявність в області визначних туристичних об'єктів, таких як Національний музей-заповідник українського гончарства в селі Опішному Зіньківського району, Музей українського весілля у селі Великі Будища Диканського району, музей-садиба М. В. Гоголя в селі Великі Сороченці Миргородського району та інші, дають можливість туристам відчувати органічне поєднання відпочинку з народними традиціями, живим полтавським побутом, побачити відроджені народні промисли та ремесла [5–7].

Таблиця 1

Показники кількості об'єктів сільського зеленого туризму в районах Полтавської області [5]

№ з/п	Назва району	Кількість об'єктів
1	Великобагачанський	5
2	Гадяцький	2
3	Глобинський	1
4	Диканський	16
5	Зіньківський	2
6	Козельщинський	4
7	Котелевський	3
8	Кременчуцький	3
9	Лохвицький	3
10	Лубенський	5
11	Миргородський	15
12	Новосанжарський	4
13	Пирятинський	2
14	Полтавський	7

Формування ринку туристичних послуг у сфері зеленого туризму на національному і регіональному рівні має ряд проблем, серед яких:

- відсутність базових стандартів і нормативів послуг, не визначено, які саме види діяльності можна зарахувати до сільського зеленого туризму;
- відсутність якісних доріг і транспортна віддаленість осередків відпочинку та їх рекреаційна необлаштованість (невідповідність запитам сучасного туриста);
- зменшення кількості сіл і кількості сільських жителів;
- масове безробіття та заробітчанська міграція,
- втрата сільської ідентичності та культури.

Розв'язання зазначених проблем надасть можливість сільським громадам приділяти більше уваги благоустрою сіл, реформуванню транспортної інфраструктури, відновленню роботи місцевих закладів культури, забезпеченню екологічної чистоти довкілля і розв'язанню нагальних соціально-економічних проблем села за рахунок додаткових надходжень до бюджетів місцевих органів влади. Розвиток сільського зеленого туризму призведе до розширення сфери послуг, зокрема торгівлі, громадського харчування, транспорту і

зв'язку, виробництва сувенірів у сільській місцевості. А це стане одним зі шляхів активізації соціально-економічного розвитку регіонів.

Методологічною особливістю аналізу інвестиційних аспектів розвитку сільського зеленого туризму ми визнали: людинорозмірність туристичної сфери; інтегральний характер інфраструктури туризму; наявність позаекономічних чинників мотивації інвестування. Інвестиції мають стати засобом подолання кризових явищ і досягнення позитивних зрушень у сфері сільського зеленого туризму, покращення якісних показників господарської діяльності на макро-, мезо- та мікрорівнях. Активізація інвестиційного процесу є вирішальною умовою розвитку туристичного бізнесу, в тому числі сільського зеленого туризму.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дудник І. М. Територіальна організація послуг / І. М. Дудник. – Полтава : ПІБ МНТУ, 2003. – 100 с.
2. Дудник І. М. Суспільно-екологічне районування території (географічний підхід) : монографія / І. М. Дудник, І. В. Литовченко ; за ред. І. М. Дудника. – К. : ІМВ НАУ, 2011. – 189 с.
3. Еталони природи Полтавщини. Розповіді про заповідні території / Полтав. обл. держ. адмін. ; Держ. упр. екології та природних ресурсів у Полтав. обл. [та ін.] / ред. О. М. Байрак та ін. – Полтава : Верстка, 2003. – 212 с.
4. Любіцева О. О. Ринок туристичних послуг / О. О. Любіцева. – К. : Альтерпрес, 2002. – 436 с.
5. Відділ з питань туризму і курортів Полтавської ОДА [Електронний ресурс] : матеріали офіц. веб-сайта. – Режим доступу: <http://poltava-tour.gov.ua/ua/catalog/dir/275/3.htm>. – Назва з екрана.
6. Музей українського весілля [Електронний ресурс] : матеріали офіц. веб-сайта. – Режим доступу: <http://dikanka-turism.narod.ru/sheet9.htm>. – Назва з екрана.
7. Національний музей-заповідника українського гончарства в Опішному : матеріали офіц. веб-сайта. – Режим доступу: <http://opishne-museum.gov.ua>. – Назва з екрана.
8. Скляр Г. П. Економічні умови і протиріччя розвитку споживчої кооперації в перехідній економіці : монографія / Г. П. Скляр. – Полтава : РВВ ПУСКУ, 2008. – 278 с.
9. Скляр Г. П. Методологічні особливості дослідження процесів інвестування в туристичному і готельно-ресторанному бізнесі / Г. П. Скляр, О. В. Яріш // Фінансова безпека та економічне зростання: домогосподарство, регіон, держава : зб. тез доп. міжн. наук.-практ. конф. (Полтава, 6–7 жовтня 2011 р.). – Полтава, ПУЕТ, 2011. – С. 333–334.
10. Скляр Г. П. Соціальна відповідальність у структурі мотивації інвестування в туристичному бізнесі / Г. П. Скляр, О. В. Яріш, Л. В. Гнипа-Черневецька // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. – 2011. – № 4 (49). – С. 193–198.

Г. П. Скляр, доктор економічних наук; **И. В. Литовченко**, кандидат географічних наук (Высшее учебное заведение Укоопсоюза «Полтавский университет экономики и торговли»). **Развитие сельского зеленого туризма региона и особенности его инвестирования.**

Аннотация. Рассмотрены социально-экономические условия развития сельского зеленого туризма в Украине и Полтавской области. Проведен анализ современных проблем развития отрасли. Определены пути дальнейшего развития сельского зеленого туризма.

Ключевые слова: туризм, сельский зеленый туризм, рынок туристических услуг, инвестиции.

G. P. Sklyar, Dc. Econ. Sci.; **I. V. Lytovchenko**, Cand. of Geogr. Sci. (Poltava University of Economics and Trade). **The development of rural green tourism in the region and its features investment.**

Summary. The social and economic conditions of rural green tourism development in Ukraine and Poltava region are considered. Current problems of the industry are analysed. The ways of further development of rural green tourism are defined.

Keywords: tourism, rural green tourism, market of tourist services, investments.